LÄÄKÄRIEN JA TOIMITTAJIEN YHTEINEN TIEDOTUSSUOSITUS

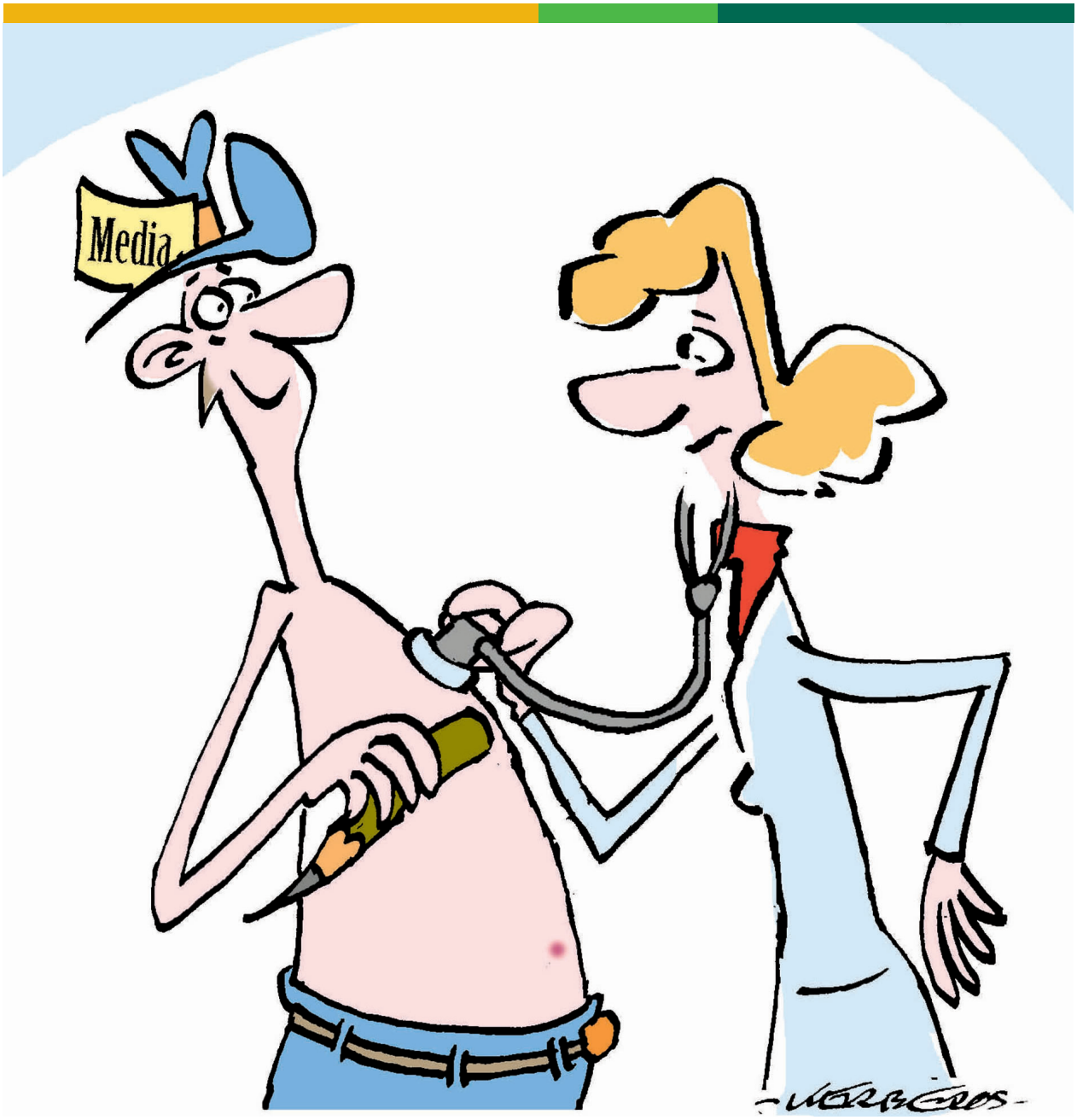

Suomen Lääkäriliiton ja Suomen Journalistiliiton yhteinen tiedotussuositus

Tiedotussuosituksen valmistellut työryhmä

Hannu Halila, pj.
Suomen Lääkäriliitto

Anne-Maj Aunula, sihteeri
Suomen Lääkäriliitto

Leena Filpus
Free lancer

Heli Mikkola
Suomen Lääkärilehti

Juha Rekola
Suomen Journalistiliitto

.....

Ulla Järvi,
asiantuntija, terveysjournalismin tutkija,
JSN:n jäsen 2014–2017

Julkaisija
Suomen Lääkäriliitto
Mäkelänkatu 2
00500 Helsinki
puh. 09 393 091
www.laakariliitto.fi

Piirroskuvat
Kalevi Laalo

Graafinen suunnittelu
Workshop Pälviä Oy

Kirjapaino
Aksidenssi Oy 2013

Suomen Lääkäriliiton ja Suomen Journalistiliiton yhteinen tiedotussuositus

Lääkäreillä ja journalisteilla on omat ammattieettiset norminsa. Tämä tiedotussuositus on laadittu niitä tilanteita varten, joissa ammattieettistä harkintaa ja rajanvetoa tarvitaan lääkärien, lääketieteen opiskelijoiden ja toimittajien kohdatessa. Lähtökohtaisesti lääkärin on hyvä suhtautua myönteisesti julkisuuteen. Journalistille lääkäri on tärkeä asiantuntija- ja tietolähde yleisöä kiinnostavissa terveyskysymyksissä. Suosituksen ovat hyväksyneet vuonna 2013 Suomen Lääkäriliiton ja Suomen Journalistiliiton hallitukset.

Avoin viestintä on oikeudenmukaisen ja tasa-arvoisen yhteiskunnan perusta

Sananvapaus on kaikkien, sekä lääkärien että toimittajien perusoikeus. Henkilökohtaisen taloudellisen edun tavoittelu julkisuuden avulla ei ole lääkärien eikä journalistien ammattikuntien etiikan mukaista.

Sananvapaudesta säädetään Suomen perustuslaissa. Perustuslaki turvaa myös yksityiselämän suojan, mikä merkitsee rajoituksia sananvapauteen. Rikoslain 24 § sisältää tarkempia rajoituksia sananvapauteen määritellessään yksityisyyden ja kunnian loukkaamisen.

Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestimissä koskee kaikkia joukkoviestinnän muotoja riippumatta tallennus-, julkaisu- tai jakelutekniikasta. Verkkojulkaisu määritellään laissa sellaiseksi, jota on tarkoitus julkaista säännöllisesti ja joka on julkaisijan tuottamasta tai käsittelemästä aineistosta laadittu kokonaisuus. Moderoimattomat keskustelupalstat, kuten chat-, news-, irc, jäävät sananvapauslain, mutta eivät rikoslain ulottumattomiin.

Sananvapauslaissa säädetään mm. vastaavista toimittajista ja päätoimittajavastuusta. Toimittaja vastaa itse jutustaan. Käytännössä jutun syntyyn ja muotoon vaikuttaa toimituksessa useampi kuin yksi ihminen. Myös päätoimittaja voidaan tuomita tekijänä tai osallisena rikokseen, jos hän laiminlyö hänelle laissa asetetun toimituksen johtamis- ja valvontavelvollisuutensa.

Sananvapauslaki löytyy osoitteesta:
http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030460

Lääkärin eettisten ohjeiden mukaan lääkärin tulee suositella vain lääketieteellisen tiedon ja kokemuksen perusteella tehokkaina ja tarkoituksenmukaisina pidettyjä tutkimuksia sekä hoitoja. Lääkäri ei saa omassa työssään tavoitella perusteetonta aineellista etua.

Lääkäriliitto on antanut myös ohjeen asiantuntijana ja lausunnonantajana toimivalle lääkärille. Pyydettäessä lääkäriltä asiantuntija-apua, tulee hänen itse arvioida pätevyytensä tehtävään, mahdollinen jääviytensä ja tehtävään vaikuttavat henkilökohtaiset esteet. Ohjeessa todetaan jääviydestä, että ”jos lääkäri katsoo olevansa jäävi, hänen

tulee kieltäytyä annetusta tehtävästä tai julkituoda toimeksiantajalle ne rajoitukset, joiden puitteissa hän voi ottaa tehtävän vastaan.”

Eettiset ohjeet sisältyvät Suomen Lääkäriliiton julkaisemaan Lääkärin etiikka -kirjaan. Ne löytyvät osoitteesta http://www.laakariliitto.fi/liitto/etiikka.

Toimittajien ammattieettiset normit tunnetaan Journalistin ohjeet -nimellä. Niissä on todettu mm., että toimittajan on työssään pyrittävä totuudenmukaiseen tie-

donvälitykseen. Lisäksi tietolähteisiin on suhtauduttava kriittisesti. Erityisen tärkeää se on asioissa, joissa tietolähteellä voi olla hyötymis- tai vahingoittamistarkoitus.

Journalistin ohjeet löytyvät linkistä
http://www.journalistiliitto.fi/pelisaannot/journalistinohjeet/

Julkisen sanan neuvosto (JSN) tulkitsee alan eettisiä normeja ja toimii erotuomarina kiistakysymyksissä. Sille voi kannella jokainen, joka haluaa asiantuntevan tulkinnan siitä, onko mediassa toimittu vastoin hyvää journalistista tapaa. Prosessi on maksuton. JSN ei ole tuomioistuin eikä se käytä julkista valtaa. Neuvoston antama huomautus on julkaistava kyseisessä tiedotusvälineessä. JSN voi myös ottaa kantaa pyrkimyksiin rajoittaa sanan- ja julkaisemisen vapautta.

Lisätietoja JSN:stä löytyy osoitteella http://www.jsn.fi.

Tätä tiedotussuositusta ei ole tarkoitettu käytettäväksi rikos- tai vahingonkorvausvastuun perusteena.

Tiedottaminen terveydenhuollossa

Terveys ja sairaus koskettavat meistä jokaista. Ihmisillä on oikeus saada oikeaa tietoa heille tärkeistä asioista.

Lääkärien ja toimittajien välinen luottamuksellinen yhteistyö on tärkeää, jotta ihmiset saavat luotettavaa tietoa esimerkiksi ajankohtaista lääketiedettä, terveyttä ja sairautta käsittelevistä asioista. Asiallinen ja nopea tiedonvälitys lisää luottamusta terveydenhuoltoon ja lieventää epävarmuutta sekä turhia pelkoja.

Terveydenhuollossa työskentelevien toiminnan on oltava mahdollisimman avointa. On kuitenkin otettava huomioon, mitä lainsäädännössä määrätään lääkärin vaitiolovelvollisuudesta (Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä 17 §) ja ei-julkisista sekä salassa pidettävistä asioista (Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 13 §).

Lääkärit usein asiantuntijoina tiedotusvälineissä

Lääkärit esiintyvät usein asiantuntijoina lääketieteellisissä kirjoituksissa ja ohjelmissa. Lääkärillä on ammatissaan oikeus ja velvollisuus välittää asiatietoa totuudenmukaisen tiedonvälityksen pohjaksi. Asiantuntijana toimiessaan ja tietoja antaessaan lääkärin tulisi mahdollisuuksien mukaan ottaa huomioon eri tiedotusvälineiden tarpeet.

Lähtökohtaisesti lääkärin kannattaa suhtautua myönteisesti julkisuuteen. Jos lääkäri katsoo, ettei hän ole kyseessä olevan alan asiantuntija, hänen tulee todeta tämä toimittajalle ja mahdollisuuksien mukaan osoittaa toinen haastateltava.

Lääkärin on mahdollista myös itse tuoda esille tärkeinä pitämiään asioita ja nostaa niitä keskustelunaiheiksi. Haastattelujen antamisessa ja väitöskirjojen sekä muiden tieteellisten tutkimusten julkistamisessa lääkärin pitää välttää vaikeita ilmaisuja ja pyrkiä kansantajuistamaan aihettaan.

Lääkärin on hyvä muistaa, että journalisti on vastuussa ennen kaikkea lukijoilleen, kuulijoilleen ja katselijoilleen.

Toimittajalla ja kuvaajalla on oikeus työskennellä julkisilla paikoilla, kuten sairaalan tai terveyskeskuksen julkisissa tiloissa. Kuvata saa yleisessä aulatilassa, mutta hyvän tavan mukaista on ilmoittaa siitä etukäteen. Journalistin on hyvä varmistaa, ettei työ häiritse laitoksen toimintaa tai vaaranna siellä olevien yksityisyydensuojaa.

Kun lääkäriä haastatellaan, siitä ei pääsääntöisesti makseta haastattelupalkkiota. Lääkäri voi pyytää korvausta, jos hänellä esimerkiksi menee pyydetyn asian selvittämiseen runsaasti aikaa tai hän on useita tunteja tiedotusvälineen käytettävissä.

Jokaisella lääkärillä oikeus haastattelun antamiseen

Jokaisella terveydenhuollon toimintayksikössä työskentelevällä on oikeus antaa haastattelu omassa asiassaan, kertoa mielipiteensä ja esiintyä asiantuntijana tiedotusvälineelle. Hänellä on oikeus myös kieltäytyä haastattelusta.

Terveydenhuollon toimintayksiköissä pitää olla sovittuna tiedotusvastuu. Virallisten lausuntojen ja kannanottojen antaminen kuuluu niille, jotka vastaavat hallinnollisesta toiminnasta. Klinikoissa vastuu on yleensä delegoitu ylilääkäreille. Johtavassa asemassa olevilla lääkäreillä on velvollisuus tiedottaa aktiivisesti.

Nykyajan nopea tiedonvälitys edellyttää, että toimittajat tarvitsevat asiantuntijoita kaikkina vuorokauden aikoina. Jos lääkärillä on kiire toimittajan soittaessa hänelle, hän voi ehdottaa sopivampaa ajankohtaa tai ohjata puhelun jollekin toiselle asiantuntijalle.

Sosiaalinen media

Sosiaalista mediaa käytetään paitsi lääketieteellisten neuvojen etsimiseen ja kokemusten jakamiseen myös ammatillisen tiedon jakamiseen ja tietolähteenä. Sosiaalisessa mediassa jaettuun tietoon on hyvä suhtautua siten kuin se olisi täysin julkista tietoa. Toimittajien on tarkistettava sosiaalisessa mediassa tiedon todenperäisyys ja varmistettava tiedon julkaisijan henkilöllisyys. Sosiaalisessa mediassa viestijöiden anonyymius lisää perinteisiä medioita enemmän virheiden tai väärinkäsitysten mahdollisuuksia.

Lääkäri edustaa sosiaalisessa mediassa aina myös koko ammattikuntaa. Lääkärin sosiaalista kanssakäy-

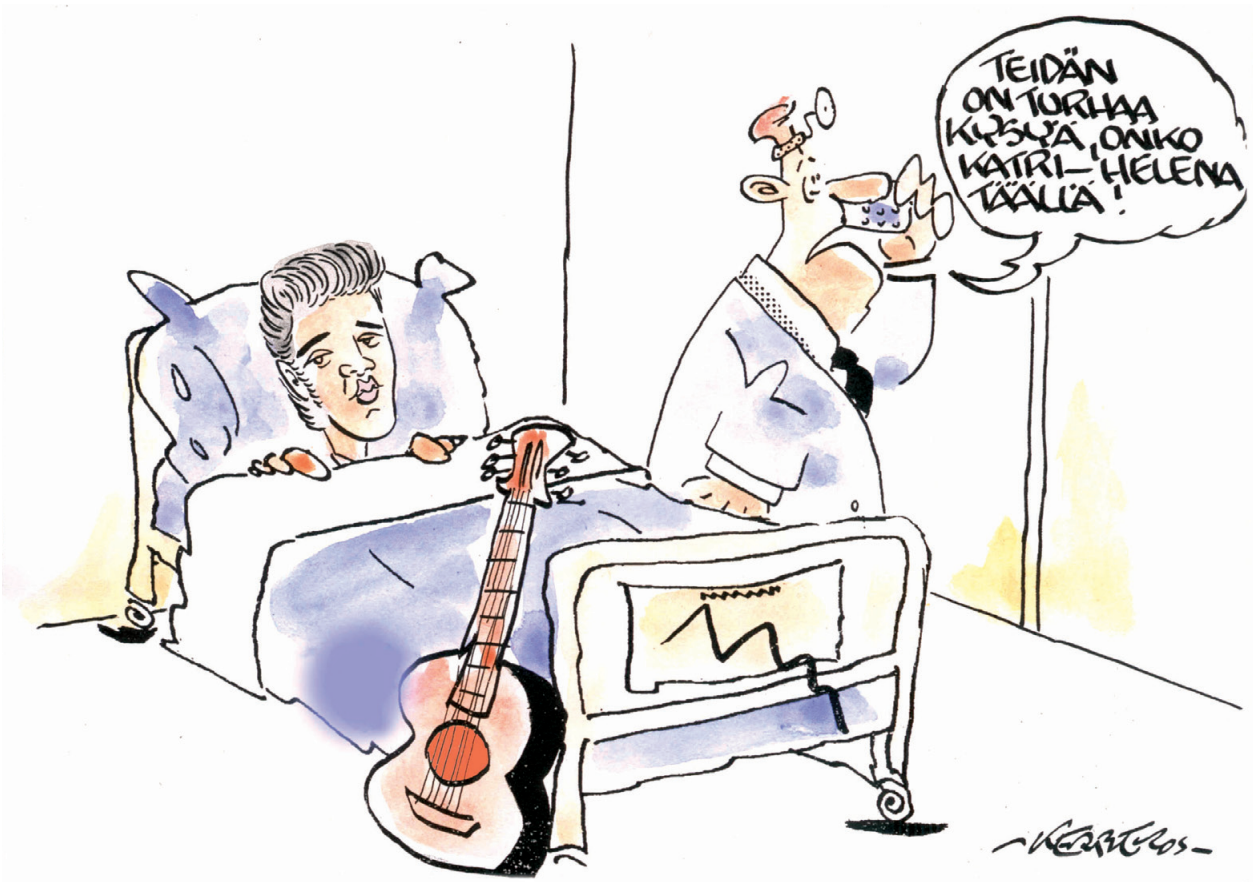

mistä säätelevät lait ja ammatilliset käyttäytymissäännöt koskevat myös tätä viestintävälinettä. Lääkärien sosiaalisen median ohjeet opastavat toimimaan mediassa ammatillisesti ja eettisesti vastuullisesti

http://www.laakariliitto.fi/edunvalvonta-tyoelama/liiton-ohjeet/sosiaalinen-media/.

Julkisuuden henkilö ja sairaus

Lääkärillä on potilaansa asioissa vaitiolovelvollisuus. Hän voi puhua ainoastaan potilaan suostumuksen perusteella.

Jokaisen ihmisarvoa on kunnioitettava. Yksityiselämään kuuluvia arkaluonteisia seikkoja voi julkaista vain asianomaisen suostumuksella.

Jokaisella henkilöllä on oikeus olla lääkärin hoidossa ilman julkisuuden pelkoa. Huomattavan yleisen edun vaatiessa ja potilaan siihen suostuessa hänen terveydentilaansa koskevasta tiedottamisesta sovitaan potilaan ja lääkärin kesken.

Potilaan ollessa kykenemätön ottamaan asiaan kantaa, tiedottamisesta huolehtii hoitava lääkäri yhdessä potilaan omaisten kanssa.

Haastattelun tai lausunnon tarkastaminen

Haastateltavalla on oikeus saada ennakolta tietää, millaisessa asiayhteydessä hänen lausumaansa käytetään ja minkälaisissa viestintävälineissä hänen lausumaansa voidaan käyttää.

Toimittajan on huolehdittava mahdollisuuksien mukaan, että haastateltavan sitaatit eivät vääristy viestintäkanavan mahdollisesti muuttuessa. Toimittajan on pyrittävä antamaan mahdollisimman paljon tietoa tekstien ns. versioinnista eli tekstin mahdollisesta julkaisemisesta eri kanavissa, kuten esimerkiksi mediatalon verkkosivuilla ja sosiaalisessa mediassa. Kun media toistaa toisen median uutista tai juttua, toimittajan on tarkistettava tiedon todenperäisyys.

Haastateltavan tulee saada tietää, onko keskustelu toimittajan kanssa tarkoitettu julkaistavaksi vai ainoastaan tausta-aineistoksi. Haastattelun yhteydessä on erikseen sovittava, jos lääkäri jostain syystä haluaa esiintyä nimettömänä. Journalistilla on oikeus ja velvollisuus pitää tietoja luottamuksellisesti antaneen henkilöllisyys salassa.

Teksti- ja piilomainonta

Kaiken tiedonvälityksen on pyrittävä totuudellisuuteen ja virheettömyyteen, mistä syystä kaikkien jutussa esitettävien tietojen tarkistaminen on tehtävä huolella. Tämä on myös haastattelujen ennalta tarkistamisen perusta. Haastateltavan pyyntöön tarkastaa lausumansa ennen julkaisemista on toimittajan syytä suostua. Jos se ei ole toimitusteknisesti tai aikataulullisesti mahdollista, olisi haastateltavan hyvä tietää se.

Tarkistamisoikeus koskee vain haastateltavan osuutta, ei esimerkiksi toimittajan arvioita. Haastateltava voi korjata omiin lausumiinsa sisältyviä asiatietoja ja oikaista selvät väärinkäsitykset. Mikäli haastateltava saa koko jutun luettavakseen, hänellä ei ole oikeutta muuttaa toisten haastateltavien lausumia.

Toimittaja vastaa itse omasta tekstistään, joten tarkastaminen on usein hänenkin kannaltaan perusteltua vaikeissa ja monimutkaisissa asioissa. Koska versiointi on yleistynyt, tekstin tarkistus on entistä tärkeämpää haastateltavalle.

Jos tiedotusvälineessä julkaistu haastateltavan antama lausuma on kaikesta huolimatta kirjattu väärin ja sisältää oleellisesti virheellistä asiatietoa, on tiedotusvälineen korjattava se viipymättä joko oma-aloitteisesti tai asianomaisen sitä vaatiessa.

Erittäin kielteisen julkisuuden kohteeksi joutunutta voi olla tarpeen kuulla jälkeenpäin. Jos näin ei tehdä, hyvään tapaan kuuluu julkaista hänen oma kannanottonsa. Se on syytä julkaista mahdollisimman nopeasti.

Sähköisiä tiedotusvälineitä, kuten televisiota, radiota ja internetiä, koskevat samat eettiset periaatteet kuin painettuakin sanaa.

Haastateltavalle on hyvä kertoa, että nauhoitetusta haastattelusta käytetään vain joitakin kohtia. Haastattelun käsittely eli editointi ei saa olennaisesti muuttaa asiasisältöä.

Hyvän tavan mukaista on, että haastateltavalla on oikeus kuulla tai nähdä ohjelma tai oma osuutensa siitä lopullisessa muodossaan, jos se ajallisesti on mahdollista. Tämä ei yleensä koske uutis- ja ajankohtaistoimintaa. On suositeltavaa mahdollisuuksien mukaan kertoa haastateltavalle, milloin haastattelu julkaistaan.

Piilomainonta on lisääntynyt tiedotusvälineissä. Se voi ilmetä varsinaisena tekstimainontana, jossa toimituksellista tilaa käytetään mainontaan. Kysymys voi olla myös siitä, että maksetut ilmoitukset laaditaan muistuttamaan toimituksellisen aineiston esitystapaa.

Journalistin ohjeiden mukaan ilmoitusten ja toimituksellisen aineiston raja on pidettävä selvänä. Niissä todetaan yksiselitteisesti, että piilomainonta on torjuttava. Myös markkinatuomioistuin on omalta osaltaan vahvistanut, että toimituksellisen aineiston ja mainosaineiston sekoittaminen on kuluttajansuojalain mukaista sopimatonta menettelyä.

Lääkärien olisi hyvä pyrkiä välttämään esimerkiksi lääkkeiden kauppanimiä antaessaan haastatteluja. Heidän ei tule luoda tarpeetonta terveydenhuoltopalvelujen kysyntää. Lääkäreitä ja lääkärinpalveluja koskevat markkinointiohjeet ohjaavat lääkärinpalvelujen markkinointia niin, että lääkärinammatista, lääkäristä ja hänen antamistaan palveluista annetaan asiallinen kuva.

http://www.laakariliitto.fi/edunvalvonta-tyoelama/liiton-ohjeet/markkinointiohje/

Toimittaja ei saa vastaanottaa etua, palkkiota, ilmaismatkaa tai lahjaa, jonka nojalla hänellä olisi velvollisuus tehdä tekstimainontaa.

Tiedottaminen onnettomuuksista

Ihmisten tiedontarve kasvaa tilanteissa, jotka he kokevat uhkaavan terveyttään. Asiallinen, nopea uutisointi onnettomuuksista ehkäisee ja poistaa huhuja.

Lääkäri voi toimia itsenäisesti muista viranomaisista riippumatta omien ammattieettisten periaatteidensa rajoissa.

Kun epidemiat uhkaavat, vaaditaan nopeaa ja asiallista tietoa sekä paikallisesti että valtakunnallisesti. Vaikka epidemia tavallisimmin koskee vain tiettyä aluetta, on asialla usein yleistä mielenkiintoa laajemmaltikin.

Kun toimittaja hankkii tietoja onnettomuuksista ja kuolemantapauksista ja kertoo niistä, on hänen noudatettava erityistä hienovaraisuutta. Onnettomuuden uhrien haastatteleminen tai kuvaaminen ei saa lisätä heidän tai heidän omaistensa kärsimyksiä. Toimittajan on hankittava tietonsa avoimesti ja rehellisin keinoin.

Julkisilla paikoilla, kuten sairaalan ala-aula, otettujen kuvien julkaisemiseen ei yleensä tarvita kuvatun lupaa.

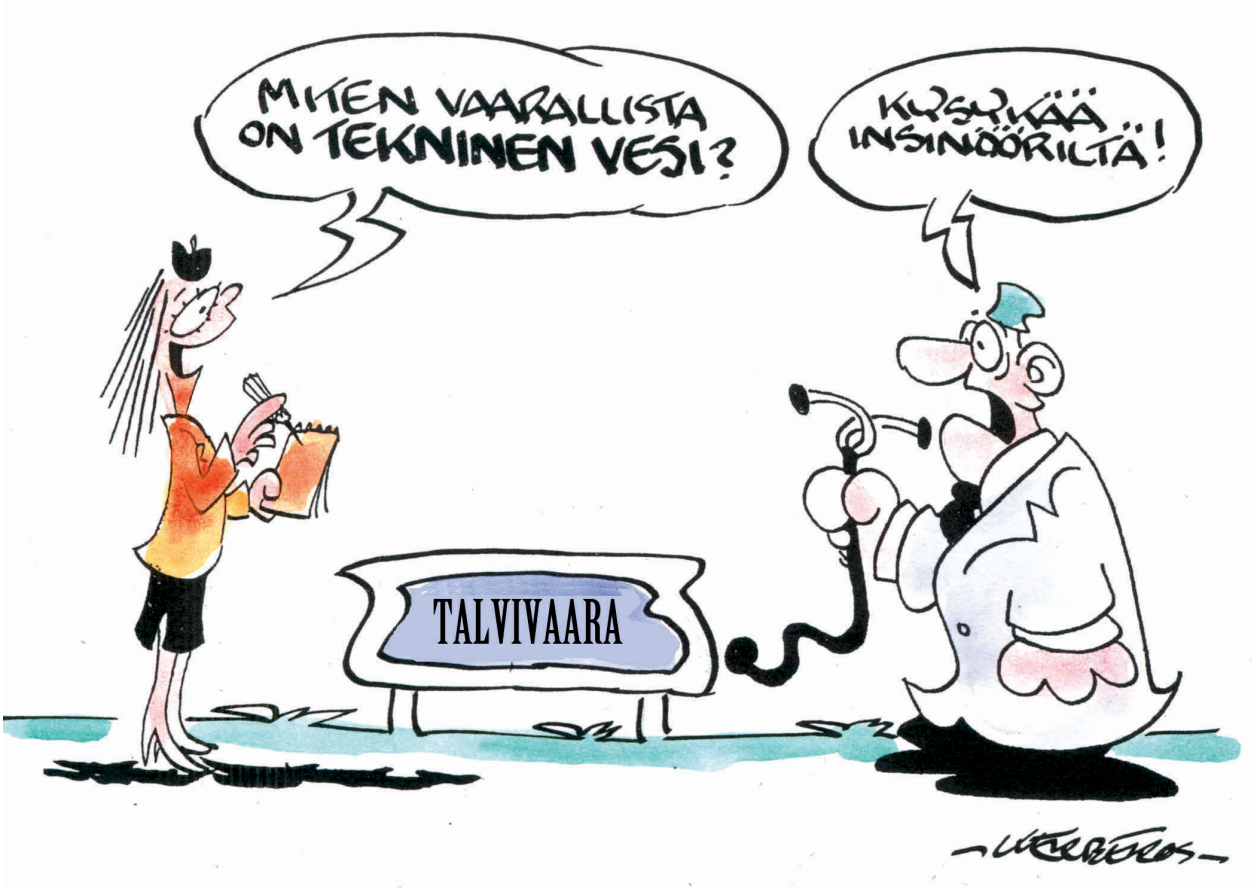

Tiedotusvälineiden on noudatettava erityistä varovaisuutta ja hienotunteisuutta, kun ne julkaisevat ammattikuvaajien tai kansalaisten ottamia kuvia onnettomuuksien uhreista ja heidän omaisistaan.

Yksittäiset onnettomuustapaukset

Kun toimittaja kysyy lääkäriltä onnettomuuden uhrin tilaa, lääkärin on ennen tietojen antamista varmistettava se, että puhutaan nimenomaan samasta tapahtumasta ja samasta onnettomuuden uhrista. Lääkäri ei saa esimerkiksi kertoa, onko joku tietty potilas tuotu sairaalaan tai onko hän sairaalassa. Toimittajan on hankittava tieto asiasta muualta.

Lääkärin tulee vaitiolovelvollisuutensa rajoissa todeta, onko potilas kuollut, loukkaantunut hengenvaarallisesti, vaikeasti vai lievästi, jääkö potilas sairaalahoitoon vai pääseekö ensiavun saamisen jälkeen kotiin. Toimittajalle voidaan kertoa myös uhrin sukupuoli, ikä ja kotipaikkakunta.

Joukko-onnettomuudet ja kriisiviestintä

Joukko-onnettomuuden sattuessa terveydenhuollossa toimitaan suuronnettomuussuunnitelmien mukaisesti. Terveydenhuollon toimintayksikköön perustetaan tiedotusyksikkö, jonka tehtävänä on jakaa välitön informaatio tapahtuneesta. Tiedotusyksikkö antaa tietoja onnettomuuden laajuudesta, uhrien tilasta ja potilaiden omaisille myös henkilöllisyydestä. Jos henkilötietoja annetaan toimittajille, on sitä ennen saatava yhteys onnettomuuden uhrien omaisiin.

Ympäristöonnettomuuksia, säteily-, elintarvike- ja kemikaalionnettomuuksia, koskevat tiedotusmallit on laadittava alueellisen valmiussuunnittelun yhteydessä. Onnistunut kriisiviestintä edistää vaaratilanteen asianmukaista hoitamista. Tiedottamisella voidaan paitsi torjua vaaraa myös ehkäistä tarpeetonta hätääntymistä. Väestölle on hyvä kertoa suuronnettomuudesta mitä, missä ja milloin on tapahtunut, mitä seurauksia siitä voi olla ihmisille, mitä yksittäisen henkilön pitäisi tehdä, kuinka kauan tilanteen odotetaan kestävän, mitä viranomaiset ovat tekemässä tilanteen hoitamiseksi sekä mistä saa lisätietoja.

LÄÄKÄRILIITTO
LÄKARFÖRBUNDET

Suomen Lääkäriliitto
Mäkelänkatu 2
00500 Helsinki
puhelin 09 393 091
www.laakariliitto.fi

Suomen Journalistiliitto
Finlands Journalistförbund

Suomen Journalistiliitto
Säästöpankinranta 2 A, 7. kerros
00530 Helsinki
puhelin 09 6122 330
www.journalistiliitto.fi